

PUSZTAI GÁBOR

Németalföld emlékezete: holland és flamand nemzeti emlékezhelyek*

Het geheugen van de Lage Landen, red. Jo TOLLENBEEK, Henk te VELDE,
Rekkem, Ons erfdeel, 2009.

Németalföld

Ha Németalföldről beszélünk, akkor olyan történelmi, földrajzi fogalmat használunk, melynek mind történeti, mind földrajzi határai homályosak. Mi Németalföldnek nevezük azt a területet, mely többé-kevésbé a mai Hollandiából, Luxemburgból és a Belgium északi részén elterülő Flandriából áll. Elnevezése hollandul Lage Landen, angolul The Low Countries, franciául Pays-Bas, németül die Niederlande. Az elnevezések nagy része többes számú, mely a terület széttagoltságára utal, arra, hogy a terület a történelem folyamán általában nem volt egységes állam. Németalföld a középkorban hercegségek és grófságok sokaságából állt, melyek a német vagy a francia király vazallusai voltak. Közigazgatási egységként V. Károly (1515–1555) birodalmán belül alakult ki a tizenhét tartományból álló Németalföld. 1555-ben Szép Fülöp követi a trónon apját, Károlyt. Az új uralkodó keményen megadóztatja a németalföldi városokat, és vissza akarja szorítani a már elterjedt reformációt. Mindennek hatására 1568-ban kitör a holland függetlenségi háború, melyet a holland történetírás nyolcvan éves háborúként szokott emlegetni. A tizenhét tartomány birodalmon belüli integritása 1579-ig állt fenn. Ekkor alakul meg a spanyolokhoz hű atrechtli unió, majd még ugyanebben az évben a függetlenedni vágyó tartományokat tömörítő utrechtli unió. A harcok változó sikerrel folytatódnak. 1585-ben a spanyolok elfoglalják az akkor túlnyomórészt protestáns Antwerpent. A lakosság tömegesen menekül északra. A spanyolok elleni háború forrasztja egységbe az addig széttagolt, egymástól különálló területeket, ekkor válik Németalföld északi része egységes állammá. 1648-ban a vestfáliai békében ratifikálják az új határokat és szavatolják Hollandia függetlenségét. Ezzel Németalföld kettészakad, történeti és politikai egysége végleg megszűnik. Az északi hét tartomány Hollandia néven önállósodik. Hollandia önálló államként nemcsak, hogy ki tudta vívni függetlenségét a kor egyik katonai nagyhatalmával, Spanyolországgal szemben, de maga is tengeri nagyhatalommá vált. Gazdaságilag, katonailag, kulturális tekintetben soha nem látott fejlődésnek indul a 17. században, melyet Hollandia arany évszázadaként ismerünk.

A délen fekvő többi tíz tartomány továbbra is a spanyol birodalomhoz tartozik, kato-

* A publikáció elkészítését a TÁMOP 4.2.1./B-09/1/KONV-2010-0007 számú projekt támogatta. A projekt az Új Magyarország Fejlesztési Terven keresztül az Európai Unió támogatásával, az Európai Regionális Fejlesztési Alap és az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósult meg.

likus és alárendelt marad, gazdasági, kulturális fejlődése megtorpan, majd visszacsúszik. Nyelvében és kultúrájában a két terület azonban egységes marad.

A történelem során még egyszer adódik lehetőség arra, hogy Németalföld ismét egységes állammá váljon, 1814-ben a Bécsi Kongresszus úgy dönt, hogy létrehozza az Egyesült Holland Királyságot, mely a mai Beneluxot foglalja magába. Ez az államalakulat azonban rövid életűnek bizonyult. 1830-ban kitör a brüsszeli felkelés, melynek következménye a déli tartományok kiválása a királyságból és egy új állam, Belgium megalakulása. Az egységes Németalföld ideáljának felélesztése végleg semmivé lesz.

Emlékezet

A modern holland történetírás, irodalom- és kultúrtörténet örök dilemmája, hogy a flamandokat vajon beemelik vagy kihagyják az összegző áttekintésekből. Ton Anbeek irodalomtörténész például a holland irodalom 1885–1985 közötti történetét feldolgozó könyvében meg sem említi a holland nyelvű flamand irodalmat.¹ Jo Tollenbeek és Henk te Velde könyve, mely Németalföld emlékezhelyeiről szól, Hollandiát és Flandriát egyaránt tárgyalja. Nem kevesebb, mint huszonkilenc szerző írását gyűjtötték egybe a szerkesztők. Vannak közöttük történészek, politológusok, kultúr- és művészettörténészek, újságírók, nyelvészek és irodalomtörténészek. A mű nem próbálja megkerülni a kényes kérdéseket, szóba hozza a gyakran feszült viszonyt, az olvasónak mégis az az érzése, hogy a kötet sajátos öncenzúrát gyakorol, amikor túlnyomórészt a pozitív emlékezhelyekre építő, gyakran eltorzult képet fest a németalföldi kollektív emlékezet konkrét és virtuális helyszíneiről.

A könyv három nagy fejezetben tárgyalja a holland és flamand emlékezhelyeket: *Az emlékezhelyek, amelyek összekötnek*; *Az emlékezhelyek, amelyek elválasztanak* illetve *Az emlékezhelyek, amelyek inspirálnak* címmel. Az emlékezhelyek, amelyek összekötik Hollandiát és Flandriát, általában vagy a Hollandia függetlensége előtti történelmi események emlékhelyeire, emléktárgyaira vonatkoznak, vagy a közös nyelvre, a közös kultúrára, valamint konkrét történelmi személyekre. A fejezet tárgyalja például a Leo Belgicust, vagyis azokat a 16. századi németalföldi térképeket, melyek egy ágaskodó oroszlán alakjában ábrázolják a területet; a Genti Egyetemet; a harmincnégy kötetes holland etimológiai és értelmező szótárt; Limburg tartományt; a televíziós műsorvezető és író Godfried Bomanst és a Schelde folyót is.

Az emlékezhelyek, melyek elválasztanak témájú fejezet főleg a történelmi konfliktusokra koncentrál, mint például Antwerpen 1685-ös eleste, az 1830-as tíznapos háború, az 1927-es meghiúsult belga–holland szerződés, mely az antwerpeni kikötő megnyitását és a Schelde hajózhatóvá tételét kezdeményezte volna. De olvashatunk a mentali-

¹ Ton ANBEEK, *Geschiedenis van de Nederlandse literatuur tussen 1885 en 1985*, Amsterdam, De Arbeiderspers, 1990.

tások különbözőségeiről is, így például a burgundi és a kálvinista mentalitás szembenállásáról, illetve felekezeti, katolikus-protestáns különbségekről, de ebbe a fejezetbe kerül például a hagyományos holland–belga futballmérkőzés is, mely 1905-óta számít örök-rangadónak.

Az inspiráló emlékezhelyek például Amszterdam és Antwerpen (utóbbinak a márdárpiaca), a genti katedrális (ahol Hubert és Jan van Eyck 1432-ben készült oltárképe látható). Hasonlóképpen fontos a belgiumi kisváros, Brasschaat, ahol feltűnően sok holland él, főleg gazdag vállalkozók, akik a kedvezőbb adózási feltételek miatt telepedtek le itt, illetve a hollandiai Sluis nevű falu, ahol szokatlanul sok belga lakik, mivel itt sok minden megengedett, ami Belgiumban nem: például a könnyűdrogok, a szexshopok, valamint sokkal kedvezőbbek a banki feltételek. De ebbe a fejezetbe kerül a televízió, Willem Elsschot belga író, a holland királyi ház vagy éppen a D66 nevű holland balliberális párt.

A könyvet olvasva az az érzése támad az olvasónak, hogy szinte megmagyarázhatatlanul széles a keresztmetszet: van heraldika, egyháztörténet, 16. századi történelem, középkori festészet, 1945 utáni politikatörténet, 20. századi sporttörténet, néprajz, vallás stb., amit csak el lehet képzelni. Vagy inkább – kritikával illetve a szerkesztői koncepciót – ami a szerkesztők számára hirtelen elérhető volt. Felvetődik tehát a jogos kérdés, hogy miért éppen ezeket a történelmi eseményeket és főleg miért ezeket a személyeket választották ki, és miért maradt ki szükségszerűen olyan sok minden más. Miért esik oly sok szó a holland királyi házról és miért nem írnak semmit a belga uralkodóról? Miért nem említik a gyarmati történelmet, illetve ennek emlékezhelyeit?

A könyv felépítése során a szerkesztők azonban kényesen ügyeltek arra, hogy a rendelkezésükre álló szövegekből olyan fejezeteket állítsanak össze, melyekből egyértelműen pozitív szemlélet sugárzik. Szimmetrikus munka volt a cél, ezt már a tartalomjegyzékből is láthatjuk. Az első és a harmadik fejezet (vagyis ami összeköti és inspirálja Hollandiát és Flandriát) tizenkét-tizenkét írást tartalmaz. A közepén található fejezet csupán hét írása az, ami elválasztja egymástól a kettészakított nemzet darabjait. Vagyis több mint háromszor annyi dolog köt össze és inspirál, mint amennyi elválaszt – legalábbis a szerkesztők szerint, ugyanis a fejezetekben található írások nem mindegyike illeszkedik bele a kötet grandiózus koncepciójába. Két példát emelek ki ennek megmutatására. A kötet 103–113. oldalán Axel Buyse belga történész, újságíró és diplomata értekezik a Schelde folyóról, az *Az, ami összeköt* fejezet végén. Már az alcímből kiderül, hogy itt nem valami békés és felhőtlenül boldog történetet fogunk olvasni. *Harc a polderban*, így hangzik az alcím, és a szöveg ebben a harcias stílusban adja elő a Schelde folyó évszázadnyi történetét. 1585-ben, Antwerpen elestekor a hollandok blokád alá vonták a folyó torkolatát, így megakadályozták Antwerpen hajóforgalmát. Ez ugyan jelentős konfliktushoz vezetett, de a holland flotta erejével nem lehetett szembeszállni. A blokád feloldására tettek ugyan lépéseket 1784-ben és 1839-ben is, de ezek mind eredménytelenül zárultak. Legutóbb 2007-ben írt alá szerződést a két állam a Scheldével kapcsolatos viták rendezéséről, de a holland fél azóta sem sietett megvalósítani a szerződésben foglalt megállapodást. A Schelde története tehát frusztrációkkal, erőfitogtatással, gazdasági

érdekekkel és szószegéssel teli történet, mely aligha válhatott az egység szimbólumává, noha a szerkesztők ezt a benyomást akarják kelteni.

Az ellentéteket taglaló fejezet tartalmaz egy írást, mely aligha sorolható ebbe a kategóriába. Ez a Raf Willems belga sportszakember és szakíró által készített tanulmány a holland–belga örökrangadó történetét ismerteti. Már az alcím is azt sugallja, hogy itt nyoma sincs konfliktusnak, sokkal inkább a nemzeti összetartozás kifejezésének kiváló lehetősége ragyog fel a sportpálya szélén: „Isten hozott benneteket, derék belga szomszédok, Hollandia örömmel nyújt kezet nektek” – olvasható a tanulmány Phida Wolfftól származó motójában. És valóban, a cikk maga is a sportos összecsapás barátságos jellegét, a nemzeti összetartozás kinyilvánításának eme sajátosan modern formáját hangsúlyozza. Az írás tanúsága szerint az 1946-os holland–belga meccsen a lelátón meglett férfiak könnybe lábadt szemmel és elszorult torokkal nézték a mérkőzést, mely a nemzeti egység manifesztációjának számított akkor. A holland királyi pár is jelen volt a sporteseményen, a meccs elején pedig az egész stadion egy emberként énekelte a Wilhelmust, a holland nemzeti himnuszt. Mindezek fényében csak találgatni lehet, hogy a szerkesztők miért gondolták úgy, hogy a holland–belga rangadó lenne az, ami szétválasztja a kettéosztott nemzetet.

Összegzés

A könyvben értékes és hasznos anyagot gyűjtöttek össze Németalföld történetének konkrét és virtuális emlékezhelyeiről, szimbolikussá vált személyeiről és földrajzi helyeiről. A szerkesztőknek elsősorban az ellentmondásos felépítést, az olykor következtelen, olykor kifejezetten tendenciózus témaválasztást róhatjuk fel hibaként. Jo Tollenbeek és Henk te Velde bevezetőjükben, melynek a *Túl a nacionalizmuson* (Het nationalisme voorbij) címet adták, kifejtik, hogy ugyan bizonyos értelemben a Pierre Nora neve által fémjelzett *lieux de mémoire*-kutatáshoz csatlakoznak, mégis annyiban más ez a kötet, hogy nem egy önálló nemzet, vagy egy ország (nemzetállam) emlékezhelyeit mutatják be. A vállalkozás újszerűségét szerintük az adja, hogy két ország, Belgium (azon belül csak Flandria) és Hollandia emlékezhelyeit írják le, és kifejezetten tagadják a bevezetőben, hogy létezne közös holland–flamand nemzet. Ennek ellenére a könyv nagy része éppen ezt a közös nemzettudatot erősíti, még olyan fejezetekben is, amelyekben éppen az ellenkezőjét akarták bizonyítani (lásd fentebb). A könyv hibája tehát elsősorban az erőltetett szimmetriában és a gyenge lábakon álló struktúrában van. Az, hogy a szerkesztőpáros mindenáron pozitív üzenetet akart sugározni a holland–flamand viszonyban, már önmagában sem emeli a könyv tudományos értékét. Az viszont, hogy az arányosság kedvéért önellentmondásba keverednek és oda nem illő írásokat kényszerítenek bele virtuális kategóriákba, már kifejezetten zavaró.

A *Németalföld emlékezete* egy 2009-es pillanatfelvétel arról, hogy a szerkesztők akkor hogyan is látták, vagy inkább akarták láttatni – az egyenként érdekes és igényesen megírt tanulmányokban – egy szétvált nemzet történetét.